

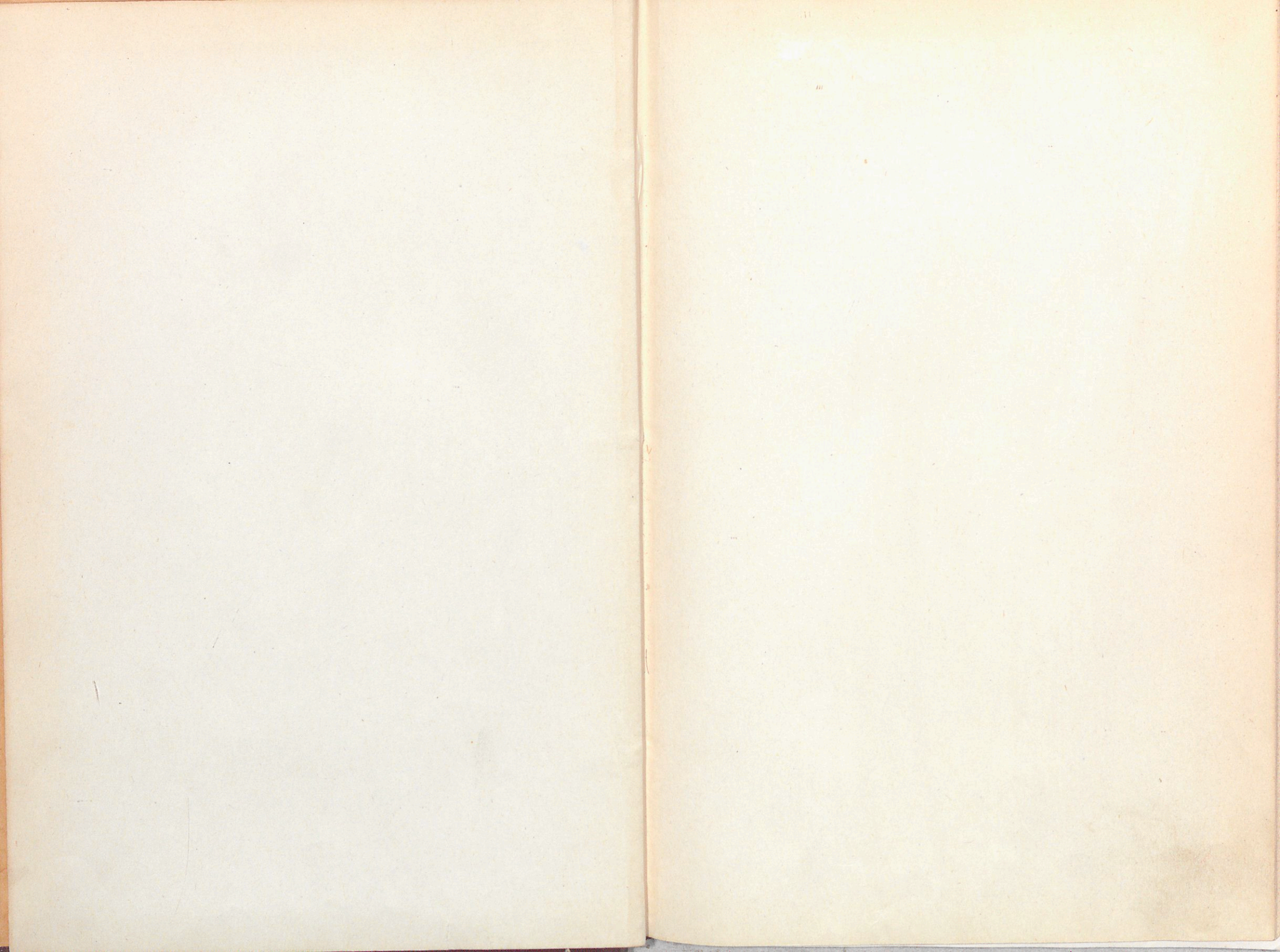
15497
24569

091.99
9-53

1117

2003

91^B

ԼԵՅԼԻ - ՄԵՋՐՈՒՄ

891.99

9-53

48

ՍԻՐԱՀԱՐ ԱՍՏՂԵՐ

ԼԷՅԼԻ-ՄԷԶՐՈՒՄ

ԱՐԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵՑ

ԶԻԹՈՒՆԻ

6982
6982

ՎԻՆԵՆԱ

ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

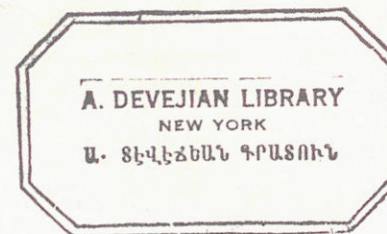
1922

38277. աե

(3214
39)

21221-60

Ա.

«Աստղերը աստղեր են. բայց աստղերը նաև աչքեր են. Աստղերը աստղեր են, բայց նաև հոգիներ են...»

Հայկական ժողովրդական աւանդութիւններու մէջ գեղեցիկներ չատ կան: Անոնցմէ ամենէն սրտառուներէն մէկն է ապահովարար այն կարճ սիրուն աւանդութիւնը որ ծանօթ է երկու սիրահար աստղերու անունովը, — Լէյլի եւ Մէջրում:

Ձեմ կարծեր թէ կայ Հայաստանցի Հայ մը, որ տղայ տարիքէն՝ իր օրօրներուն ու հէքիաթներուն հետ՝ լսած չըլլայ Լէյլի-Մէջրումի երկնային աւանդութիւնը:

Իսկ այն էգ ու արու սրտեր որ տրուի են Արարատի շրջասփիւռ դրախտին մէջ, իրենց սրտին սիրահար բացումը գտեր են փալիլուն ու բացիւրիիկ այդ զոյգ աստղերուն պարզուկ պատմութեան մէջ, — ուրիշ ամէն սիրային հէքիաթներէ առաջ:

Հոն են, հարաւի հորիզոնին վրայ, աչքի դէմ, այդ երկու մանրիկ սիրահար աստղերը: Զոյգ մը բիլ կապոյտ աստղերու պէս՝ քովքովի, դէմդէմի, բացիւրիիկ, անհանգարտ: Ծփծփիկ, կտրտուող, տանջուող ալիքի նման:

Մամն ու մայրը մատով կը ցուցնեն, նա՛. Աշիւքէն քիչ մը վար. կը բացուին ու կը գոցուին: Կը գողցուին ու կը յայտնուին, կ'ըսէք: Իրարու կը մօտենան ու չեն մօտենար: Ար հեռանան ու չեն անջատուիր: Ոչ փայլուն են, աչք ծակելու չափ, ինչպէս են Հայկի, Գուլթանի, Աստանդիանոսի Խաչի, Գաղի խոշոր ագամանդ-աստղերը. ոչ միմար ու նուէզ՝ աչքէ կորսուելու չափ, ինչպէս են Եօթն Աղբոր Աղանի փոքր աստղերը. կամ Բուլք ու Բազումքը:

Անոնք՝ երկու փոքր ու փրկիրստուն աստղեր են. մէկը Լէյլին է, միւսը Մէջրում: Ուրիշ անունով լսուած չեն այդ երկնային կայծերը: Իրենց շուրջ հիւսուած գողարիկ աւանդութիւնն ալ տարբեր անուն ու տարբեր variante չունի անգիր Հայուն բերնին մէջ:

Գրի առնուած փոփոխակները (variante), որքան ինծի ծանօթ է, հազիւ երկու-երեք հատ են, պատմուած՝ քրտերէն լեզուով եւ ոտանաւոր ու երգով:

Պատմուածքը լսուած է միշտ Վասպուրականի ու նման հայախօս կետրոններու մէջ՝ հայերէն արձակ լեզուով, այնպէս ինչպէս լսուած են բոլոր երկնային լուսաւորներու մասին եղած ազգային աւանդութիւնները: Արեւի ու լուսնի, մեծ ու փոքր Գութան-Արօրի, Սայլի, Քար-Աշիւքի, Յարգգողիկի, Հայկի, Բաղումբի, Բուլբի, Եօթն Աղբօր Սեղանի, Խաչի, Գաղի եւ որ ի կարգին...:

Լէյլի-Մէջրում համաստեղութիւնը սակայն, անուանուի օտար, սովորական աւանդութեան մը շրջանակէն դուրս ցատկած է եւ արձակ պատմուածքին հետ ունի նաեւ իր չափական, յանգաւոր ու եղանակով հիւսուածքը, — այսպէս ըսենք՝ ժողովրդային սիրերգը:

Արաբերէն են Լէյլի եւ Մէջրում բառերը եւ իրենց զանազան աղաւաղ ձեւերուն մէջ, — լալ ու Մէջրուն, Լէյլի-Մէջրուն, Լէյլ ու Մէջրուն, լալ-ա-Մէջրում եւն. — բացատրութիւններն ալ կը տարբերին: Սաքափ պէտք է ըսել՝ այս ոչ-բանասիրական յօդուածին մէջ՝ որ այդ գոյգ մ'արար բառ-անունները՝ գիշերային սիրահարներ ըսել են:

Արդ, անունը արաբերէն, պատմուած արձակները՝ համաստեղութեան աւանդութեան, հայերէն, ոտանաւոր երգուած երկու-երեք կարճ փոփոխակները՝ քրտերէն, իսկ թէ արձակը թէ ոտանաւոր քերթուածը պատմողները՝ ոչ արար ոչ ալ քուրդ են, այլ Հայ գեղջուկ հէքիաթասացներ:

Արդեօք աւանդութիւնը, անունէն դատելով, արաբական է: Արդեօք՝ քերթութեան հետեւցնելով՝ քրտական եւ հետեւաբար պարսկականէ՞ առնուած:

Արդեօք հայկական բաղմաթիւ գողտր ու գրաւիչ՝ «բերնուց» ներէն մէկն է, թափառիկ տարագիր ընկած՝ կամ գերի տարուած արաբական տիրապետութեան օրերէն: Այնպէս՝ ինչպէս բիւրաւոր ծաղիկ-հայ-կոյսեր՝ մրկաւ վար քշուեցան այս վերջին ահաւոր աղէտին, Հայ Բուրաստանէն դէպ Միջա-գետքի ափերն ու Տէր-Զօրի կարմիր կիզիչ աւաղները, թուի ու կախարդ արաբներու գիրկը:

Հին «Անթար» մը՝ Լէյլին Մէջրումը...:

Խորհրդաւոր գաղանիք:

Եթէ հնար ըլլար՝ հարիւր-հազար հայ շուշան-կոյսերու եւ տիկին մայրերու սեւ կարաւանէն մէկ-երկու անբախտ հարսներ ետ գառնային, մեզի պատմին բոբիկ արաբին վրանի ներքին ծածուկ կեանքը, ճերմակ միսին հանդէպ թուխին այրող սիրոյ պաշտամունքը, վճիտ մորթին շուշան ամբողջ սիւսին մէջ իր խելայեղ թուի գլուխը ողջակիզող Անթարներուն ու Մէջրումներուն նոր սիրավէպերը, — եթէ հասցնէին մեզի մէյմէկ փոքրիկ անգիր էջեր՝ Տէր-Զօրի արար վրաններուն հարէմի վարագոյրներէն... թերեւս կը լուսաբանուէր Լէյլի-Մէջրումի սիրուն աւանդավէպը:

Լէյլին կամ լալ ու լալան՝ կակաջի կարմիր երեսներովը, շուշանի կաթնաթոյր մորթովը, կաքաւի շօրօր-մօրօր քալուածքովը, վայրի եղնիկի աղու

աչքերովը, կը թուի թէ միկող աւաղներուն դրացի զօգաններու տէր ցեղի մը զաւակն է աւելի՛ քան թէ աւաղաբնակ արաբներու:

Բայց մի՞թէ բանաստեղծութիւնը ազգ ունի, սահման ու հորիզոն կը ձանձնայ: Սիրան ու սէրը որ երկնքին սեփականութիւնը եղած են, կամ որ երկնքէն խուսափած:

Ամէն երկինք նոյն աստղն ունի՝ ամէն սիրտ՝ նոյն սէրը: Ամէն հողի պատառ՝ կանաչուտ մ'ունի եւ ամէն դալարը՝ ջրի ահ մը իր քովիկը: Ջուրն ամէն հունի վրայ իր կարկաջն ունի, եւ ամէն սիրտ՝ իր սիրոյ երգը կը բանայ՝ արբուկքի սահանքին վրայէն:

Աստղերը աստղեր են. բայց աստղերը նաեւ աչքեր են. անխօս սիրտերու խօսուն աչքեր՝ մութ-կապոյտ կամարին վրայ...: Աստղերը աստղեր են. բայց աստղերը նաեւ հոգիներ են՝ անմահ՝ երկնակամարին վրայ...:

Գարեթէ ի վեր ծանօթ է այս պարզ աւանդութիւնը՝ ամէն բնապաշտ հոգիի, Հայ ըլլայ կամ օտար:

Իսկ երբ խնդիրը աստղերու շուրջ է, ամենէն աւելի որ երկնակամարն է որ իրաւունք ունի՝ հարուստ աստղերով առաջին աթոռ գրաւելու: Հայաստանի վճիտ, պայծառ, աստղազարդ երկինքը որ ամառ ու ձմեռ կը փալիլի անամպ բարձրաւանդակին վրայ, բնական է որ վաղուց ծնունդ տուած ըլլայ աստղային աւանդութիւններու:

Առանց ասոր՝ Հայկը, Վահագն ու Գութանը աստղերու չէին փոխուիր. հայ կարուհի տանտիկինը իր կերպարը Գաղին վրայ չէր չափեր, կուսաղան էրիկը՝ Քար-Աշիւքի առակը չէր հիւսեր, հայ նորուշիմ աղջիկը չէր հարցներ իր հայրիկին, բանաստեղծին բերնովը:

«Հայրիկ, ասաց դուստր հօրը,
կապոյտ երկրների վրայ
Որքան աստղեր փայլում են վառ,
Ասես համար, թիւ չը կայ...»

Հօրը կարճ պատասխանը չի գոհացներ հետաքրքիր աղջիկը: Նէ կը շարունակէ.

«Ասում են որ ամենայն մարդ
Աստղիկ ունի երկրներում,
Եւ մեզանից իւրաքանչիւր
Մի աստղ ունի իւր համար:»

Եւ աւելի ձգուած, բիւր փաղփուռ աստղերու պէջուուն կամարին ընծայած թովիչ տեսարանին հանգէպ, թուող ինկող աստղերը ոգեկոչելով, աւանդութիւնները կենդանացնելով՝ կը հարցնէ թուող նոր աստղի մը ետեւէն.

“Հայրիկ, տնս, տնս, աստղը թրուաւ
 Ծտըից պայծառ գիծ թողեց.
 Հայրիկ, հայրիկ, ասա՛ խնդրեմ՝,
 Իմը ո՞րտեղ է փայլում...”

Մէկ երգը՝ հազար երգողներու թարգմանն է: Ո՞վ գիտէ քանի՞ բիւր
 մատղաշ հոգիներ սլացեր են դարերու ընթացքին՝ դէպ կապոյտ ու բոց աստ-
 ղերն ի վեր, ու անոնց մութ՝ պաստառէն վար իյնող ցոլաստղերուն մէջ հիւ-
 սած են հոգիի անմահութեան հաւատամքներ, բաբախուն սիրոյ մեղեդիներ,
 հին ու նոր Արեւ-Քուրիկ՝ լուսին-աղբարներ, կամ գողտրիկ Լէյլի-Մէջրում-
 ներ...:

Տեսնենք Բնչ է Լէյլի-Մէջրումը:

Բ.

“Հողեղէն էակ՝ թէ՛ հոգեղէն հրեշտակ.
 Կաքա՛ւ թէ՛ եղնիկ. լուսնակ՝ թէ՛ սոխակ”:

Ո՞վ են Լէյլի-Մէջրումը, մարդեղութեան ձեւին մէջ:

Ցեղով ու երկրով իրարմէ հեռու՝ աղջիկ մ’ու տղայ մը, իրարմով
 գրաւուած:

Լէյլին աղջիկն է, Մէջրումը՝ մանչը:

Շատ պարզ է անոնց պատմութիւնը. այնչափ պարզ որքան չէ գուցէ
 Ադամ-Եւային:

Մէջրում, անապատներու նորաբոց զաւակ, երազին մէջ կը տեսնէ
 կեանքին իտէալը: Աննման գեղեցկութեան տէր գրաւիչ աղջիկ մը: Գիշեր-
 ներու լոյսը, ցերեկներու արեւը, դաշտերու ծաղիկն ու բոյրը, սարերու մա-
 րալը, նուռերուն շողն ու վարդ-շուշաններուն թոյրը:

Հողեղէն էակ է՝ թէ՛ հոգեղէն հրեշտակ. կաքա՛ւ է թէ՛ եղնիկ. լուսնակ՝
 թէ՛ սոխակ:

Մէջրում չի գիտեր: Ցաւ միայն կզգայ եւ պատկեր մը միայն ունի
 միտքին խորը: Եւ այդ ցաւը՝ “երազ մ’է” իսկ պատկերը՝ “չունի՛ իր նման...”:

Մօրը կը պատմէ Մէջրում: Կը պատմէ իր երազը ու կը պաղատի...,
 մէք այդ շարժումը չենք տեսներ գրուածքին մէջ, բայց կ’զգանք արդէն, կը
 պաղատի իր մօրը որ երթայ գտնէ Լէյլին, երազի աղջիկը, “Լէյլի աննըման”:

Մօր մ’ու զաւակի մը մէջ բառերը չեն չարչարուիր: Տղուն ակնարկն ու
 խլրտումը՝ բացատրուած խնդրագրեր են մօրը սրտին համար: Մէկ բառ, մէկ
 ճիկ, մէկ քթթում՝ կը բաւեն որ մայրը հասկնայ ու գործագրէ տղուն
 փափաքը:

Մէջրում երազ է տեսեր. երազի մէջ գեղանի աղջիկ է տեսեր. երազի
 մէջ տեսածը կը փնտռէ, ու փնտռածը չի գտներ...:

Պէտք կայ աւելի մէկ վանկի:

Դադէն, Մէջրումի մայրը, հասկցաւ որ տղան արթնցած է մեծ բնու-
 թենէն. մարդ է դարձեր ու մարդութիւնը կը խօսի զաւակին մարմնին ու հո-
 գիին խորը՝ նոյնիսկ երբ ան քունի մէջ է:

“Քըններ եմ՝ ու չեմ քըններ՝
 Երազ մ’եմ տեսեր...”:

“Խօրօտիկ աղջիկ մ’ճօրայ Երկիրէն
 Դրախտէ իջած հուրի-հրեղէն
 Երես-երեսի քովիկս եմ տեսեր...”

“Առաւօտ կ’ելլեմ՝ սո՛ւտ է, երազ է.
 Հուրին կը փրնտոեմ, կը փնտոեմ՝ ու չըկայ.
 Լէյլան կը փնտոեմ, կը փնտոեմ՝ ու չըկայ...”:

Ժողովրդային երանգի ազնիւ դարձուածք մը կը տեսնենք հատուածին
 մէջ: Գնա՛ ինձ համար գտիր բեր՝ չըսեր սիրահար տղան: Մայրը պէտք է
 հասկնայ այդ նրբութիւնը:

Մայրը պէտք է զգուշացնէ նաեւ երազով խաբուած սիրահար զաւակը:

“Որդի՛, քու երազ ըարի երազ չէ:”

Եւ բոլոր անբարի երազները չարքերու գործ են, դիւանական են:
 Տղան մէկ բան միայն կը ճանչնայ, երազի աղջիկը, եւ զայն կը փնտռէ:
 Պէտք է որ երազն ու երազի աղջիկը իրական ըլլան:

“Լէյլին, մարէ՛ ջան,
 Լէյլին կը փնտոեմ...”:

Ոչ մէկ մայր կը դիմանայ այլեւս: Ա՛լ չի պնդեր: Ու Մէջրումի մայր
 Դադէն ալ այնպէս:

Լաւալը գլխին կը ձգէ ու կ’իյնայ երկրէ երկիր՝ Լէյլին կը փնտռէ:
 Միջագետքի գեղազուարճ տափաստանները բոլոր ման կուգայ, կը
 բարձրանայ կանաչուտ ու զովուկ բլուրները, բարձր ու մեծ լեռներ, որոնց հո-

վասու՛ն արօտներուն վրայ քօշար ցեղերը վրաններ են զարկեր, ամառանոցի կեանքը կը վայելէն:

Բնութեան կեանքի մէջ՝ «բարեւ» մը բանալին է ամէն մուտքի: Պատ ու պարիսպ չկայ. դռնապանը չի հարցներ ո՞վ ես, ի՞նչ կ'ուզես: Եկողը երբ բարեւ կուտայ՝ Աստուծո՛ւ հիւրն է. թշնամի չի կրնար ըլլալ. տունին կամ կօնին (վրան) դուռը բաց է իր առաջ:

Մէջըռումի մայրը վրանէ վրան բարեւտուքէ առաջ՝ բախտաւոր կ'ըլլայ, վիպական հիւսուածքով մը, հանդիպելու լէյլին՝ բռն իսկ աղբիւրին վրայ:

Գիւղին աղբիւրը, գիւղին մէկ անկիւնը, ընդհանրապէս, կամ՝ վրանաբնակութեան շրջանին՝ զօղանին մէկ հովտ խորշը: Զուր բերելը գիւղին աղբը աղջիկներուն գործն է. օրւան մէջ որոշ պահերուն, սովորաբար առտուն, կէսօրին ու իրիկուն, ջրի կուժը ուսին՝ ամէն աղջիկ աղբիւրը կ'իջնէ ջուր առնելու:

Դադէ՛ կէսօրի տապ արեւին է որ կը հասնի աղբիւրին առաջ: Յոգնած է ու ծարաւ, այդ չէ զինք գրաւողը. աղբիւրին ջուրէն ու ծառերուն շուքէն աւելի զինք հոն բերողը այն առիթն է որ աղբիւրը ժամադրաւայրն ըլլալով ջրկիր աղջիկներու՝ անոնց մէջ տեսնէ թերեւս նաեւ իր Մէջըռումի լէյլին...:

Եւ իրաւ, հազիւ թէ աղբիւրին ահին գէմ՝ նստած,

«Աչքը վեր վերցուց՝ տեսաւ Հալ կուգայ
Կուժը վեր՝ թելին՝ աղբիւրը ջրրի:»

Մէջըռումի մայրը կը նայի աղջկան, անոր դէմքին ու աչքին, իրանին ու քալուածքին: Ան է, երազին աղջիկը լէյլին ըլլալու է: Ներա աննման գեղեցկութիւնը Դադէին խելքը գլխէն կ'առնէ...:

Խօսք մը պէտք էր որ գոնէ խօսքեղապ դառնար երազին ու իրականութեանը մէջ: Մէջըռում՝ երազի մէջ էր տեսնելու լէյլին, ինքը մայրն ալ չէր երազեր միթէ. տեսիլքի մը զօհ չըլլար:

Մօտենալու շօշափելու էր այդ երկնային հրեղէն աղջիկը. լեզուն ու ձայնը լսելու էր:

Ու Դադէ կը մօտենայ աղջկան, կը հարցնէ անոր ցեղն ու ծագումը, երկիրն ու անունը:

«Ըսէ՛, ինձ տեսնեմ՝ դուն ի՞նչ ցեղէ ես,
Ըո աւսն ի՞նչ է. էն ո՞ր երկրէն ես:»

Լէյլին կը բանայ բերան ու շնորհալի կը պատասխանէ, կարճ, գոհացուցիչ ու թովիչ:

Մէջըռումի երազին աղջիկը տեսիլք ու պատրանք չէ. միս, ոսկոր ու շունչ

ունի. անուն ունի, ցեղ ունի, ծնողք ունի, կայան ունի: Մէջըռումի երազը բարի երազ է, դիւանական չէ: Դադէն համոզուած է:

Բայց ինչո՞ւ հակառակ քարոզ՝ իր տղուն գլխին: Մէջըռումը որ անհամբեր կ'սպասէ մօրը բարի լուրին, երազի աննման աղջկան սրտին, սէրին ու շունչին:

Մայրերը կոյր են իրենց զաւակներու սիրոյն առաջ: Ըսէք ինչո՞ւ:

Կոյր են կամովին ու երկու պատճառով: Կը վախնան որ սրտի սիրոյ նոր էակը կուգայ կը մոռցնէ ստիկքի սիրոյ էակը որ մայրն ինչն է: Ուստի միամբար սօրէն կը ջանան որքան հնար է՝ հեռու բռնել այդ օրը:

Կը վախնան նաեւ, փորձառաբար, որ բռնկող անգրանիկ կայծը՝ խենթ բոցի մը մէջ չմրկէ իրենց սրտի հատոր զաւակը: Ու կը փորձեն պաղեցնել այրող ճակատը, աւելի յաջորդ եւ հաւանաբար քիչ մը հասուն ու շրջահայեաց սիրոյ մը գիմադրաւումին պատրաստել:

Դադէ այդ ձեւով կ'երեւի՝ Մէջըռումի այրած հարցումին առջեւ: Կը ջանայ տարահամոզել իր երիտասարդ տղան որ երազի ետեւէն չվազէ ու մոռնայ անգոյ աղջիկն ու անոր սէրը:

Կը ծածկէ իր տեսածը, կը ստէ, զաւակին սիրոյն համար, եւ իր սիրոյն ու գորովին կուրուժենէն ալ:

Սիրտը չի խաբուիր՝ երբ սէրը ծովու խորութիւնով նստած է անոր ծալքերուն մէջ:

Իսկ Մէջըռումի սիրտը՝ ծովերու ու երկինքներու խորութիւնն ունի իր ծոցը:

Զի հաւատար որ իր մայրը մինչեւ Տօրայ Երկիրը հասնելէ ետքը՝ տեսած չըլլայ իր աննման լէյլին, կամ անոր մասին հարցիտը չըրած ետ դարձած ըլլայ: Ո՛չ, կարելի չէ:

Ու կ'անիծէ իր մայրը՝ այն աղբեցիկ մաղժանքովը որ իսկոյն ընդունելի է Աստուծոյ մօտ՝ ինչպէս խուկը կրակին վրայ, կամ բուրվառին մէջ: Կոյս սիրահարի մը անէծքը՝ նոյնքան ահարկու է որքան հօր ու մօր անէծքը:

«Բայց ես իմ՝ Աստուծո՛ն եմ՝ ապաւինելու,
Թափի՛ք քո բերան, ատամներդ ալ հետ...»

Մայրը կը զղջայ ըրածին, կը խնդրէ զաւակէն որ իր անէծքը ետ առնէ. ինք պիտի պատմէ ինչ որ ստուգիւ տեսած է:

«Պատմեմ՝ քեզ իրաւ՝ ինչ որ տեսայ ես:»

Եւ ահա թէ ինչ կը պատմէ:

«Մէջրումի աչքը մնաց Լէյլիի երես,
Լէյլիի աչքը՝ Մէջրումի երես...»

Պարզութեան ու վսեմութեանը մէջ՝ բանաստեղծութեան գլուխ գործող այս գողտրիկ սիրերգը, — որուն գրական կառույցին մէջ տուած ենք միայն աղամանդի յղիչի գուրգուրոտ աշխատանք մը — կրնայ մեծ հաճոյքով կարգացուիլ ամէն լեզուի մէջ, եթէ թարգմանուի հմտօրէն:

Պատմութեան թելը ձեռք առնելով, կը տեսնենք որ անմարմին կամ մանաւանդ երազային սիրոյ անմեղ զոհը՝ կը խնդրէ Աստուծմէ եւ մօրը բերնին ցաւը կը դադրի:

Մայրը կը պատմէ այս անգամ՝ ինչ որ տեսած էր իրապէս երազի աղջկան երկրին մէջ ու աղջկան չքնաղ գեղեցկութեան մասին:

Պարզ բայց հմայիչ նկարագրութիւն մը.

«Աչերը նման են վերի-ոչխարի, եղնիկի աչաց,
Ու ներս քէլքը՝ շորժը-մօրօր, կաքաւի նման...,
Իմ խելքը գլխէս գրնաց... —
Ըսի՝ իմ Աստուած, էս կայ ու չըկայ՝
Լէյլին է, Լէյլի...,
Մէջրումիս սրտին իր նետն է թողելը՝
Անկրրակ կ'երի...»

Ու նետը հասարակ աղեղի երկաթ ու պողպատ նետը չէ. աննիւթ անմարմին բայց խորէն ծակող, խորունկէն այրող սիրու նետն ու կեռ սլաքն է որ կը թափանցէ ու մտած տեղը կը մնայ, որ կ'այրէ առանց թոյնի, առանց կրակի: Սիրոյ կապարձէն թռած՝ անկուման սլաքն է որ հանդիպած է ենթակային՝ Մէջրումի սրտին, թարմ, սիրախորով, տոչոր-տոչոր:

Մէջրում, ինչպէս ոեւէ զգայական էակ, երկրորդել չի տար իր մօրը: Ինչ որ լսեց այդ ալ բաւ էր...:

«Ե՛լ չը դադրեցաւ,
Դէ՛մ՝ ըրաւ զրնաց Զրզիր ու Բօղան...»

Ելաւ շրջեցաւ ամբողջ այն երկիրներն ուրիշ իր մայրն էր անցեր, մէկիկ-մէկիկ քննեց այս ու այն ցեղի վրանախումբը: Գնաց հետի ու ոտմաշ, բայց գնաց հէքիաթներու հերոս իշխանին պէս՝ անխախտ հաւատքով, անվկանդ կամքով, մինչեւ որ հասաւ «աւետեաց», աղբիւրին ու ակին վրայ կանգ առաւ:

Այսպէս կ'ընէ աւանդավէպը:

Կամքը սիրոյ մէջ՝ Արիստի թելն է. բաւիղ ու անծանօթ ճամբայ չկայ

անոր առաջ: Թէկուզ սար-քար ետեւէն ու ականջներուն՝ պօռան, կանչեն, քաշկրտեն, նպատակէն ու մտադրութենէն խոտորելու ջանան, թէկուզ կախարդ դէպ-պառաւը սանտր ու անելի սիւնէ ամբողջ դար-դաշտ, ջուր ու ծով դարձնէ ձորերն ու հովիտները, կամ կանչէ երկու ափին ծափովը բոլոր մանր ու մեծ ջին ու ոգիները, պրակի ու սարի շարքերը, գետնի ու երկնի թեւաւոր ու անթեւ դէպքերը՝ որ հասնին բռնեն, կտոր-կտոր ընեն յանդուգն ուղեւորը, — ան կը քալէ շեշտ իր նպատակին, հմայութեան բլուրին գագաթը կը հասնի ու կը տիրանայ ոսկի վանդակին մէջ դայլալող Հաղարան Բլբուլին...:

Ով սէր ունի՝ նա յաղթանակի բաժակին կը հասցնէ իր պապական շրթունքը:

Մէջրում այդ սիրոյն է ահա, ու սիրոյ բաժակին հասէ հաս: — Երազի աղբիկ Լէյլին է կուգայ՝

«Կուժը վեր՝ թելին, աղբիւրը ջրին:»

ԳԺԼար թէ կարելի ըլլայ ցուցնել, ո եւ է հին ու նոր գրականութեան մէջ, աւելի ցնցող երկտող զրանկար՝ երկու սիրահար կոյսերու անզրանիկ հանդիպումին ու անոնց փոխանակած սիրոյ զեղումին՝ քան այս զոյգ մը պարզուկ տողերը.

— «Մէջրում, բարե՛ւ քեզ. — ըսաւ Լէյլին:

— Բարին արեւունդ, իմ արեւ Լէյլի:»

Ու ինչպէս կէսօրեան արեւը կը փարփառի կը գամուի երկնքի երեսը՝ իբր Արեւաբաց Ծաղիկը (Tournesol),

«Մէջրումի աչքը մնաց Լէյլիի երես,
Լէյլիի աչքը՝ Մէջրումի երես...»

Ոչ մէկ բառ ու բայ՝ որ սէր թարգմանուի. ոչ մէկ առաջարկու դարպաս՝ մէկէն առ միւսը. բայց զուր չէք կրնար ցուցնել այդ քառեակէն աւելի ուժգին սիրոյ արտայայտութիւն, ո եւ է գրչի տակ:

Ընթերցողն իսկոյն կըմըռնէ թէ ի՞նչքան բնական կապ կայ երկու սիրահար սրտերու միջեւ: Լէյլիի մէկ պարզ «բարեւ քեզ, Մէջրում»-ը կը բաւէ: Լէյլին Մէջրումի համար անծանօթ չէ, Մէջրում՝ Լէյլին է:

Եւ Մէջրում՝ իր երազին ու ասկէ ետք ամբողջ իրական կեանքին արեւը եղող աղջկան վրայ կը դարձնէ ամեն բարին, — «Բարին արեւունդ, իմ արեւ Լէյլի»:

Արեւը կեանքն է: Լէյլին Մէջրումի արեւն է: Ու արեւի պէս գեղեցիկ, արեւի նման բարի, արեւի չափ շողոտ ու բոցոտ է Լէյլին: Երազը գիշերեւան արեւն է. գիշերեւան երազ-արեւը հիմա իրական է դարձեր, իր գեղովն ու

Հունչովը՝ Հունչին ու հեւքին դէմն է, կուրծք-կուրծքի, երես-երեսի, իրարու
Հունչովը միացած: Այնպէս, ըստ գեղեցիկ այլաբանութեանը գողարիկ սիրեր-
գին, ինչպէս աղբիւրն ու կուժը դէմ՝ դէմի, խոտին ու աստղին առկողած:

Աղբիւրը հոս Մէջրումն է, կուտը՝ Աէյլին:

“Լէյլին իր ջրրի կուժը բռնե՛ր է՝

Ծողշող մատներով

Շրիչան-Աղբիւրի գուլալ աւան դէմ...:

Վճիտ, անապանկ սէր, անդրանիկ անմեղ սէր, կարկաշուն ու հեղասահ,
բիւրեղ ու կաթնահամ, ինչպէս բոլոր կաթնով Աղբիւրներն ու ֆէրըզի
(հսկայի) ջուրերը՝ տաքուն, հայ հէքիաթներուն մէջ:

Սիրոյ նեկտարին աստուածային խնճոյքը՝ ոչ պարսեան քօղաւոր ու ոչ ասկէ աւելի հոյանի է եղած...

Բնապաշտ ամենամեծ քերթողին գրիչը թող կոտրի՝ եթէ հասած ըլլայ
 ո եւ է դարու մէջ այսքան բարձրութեան: Ժողովրդի քնարէն աւելի բախ
 չունի ո եւ է քերթողի գրիչը:

Եւ այդ սքանչելի վրձինով գծուած անխօս նկարին մէջ՝ մենք կը տեսնենք զոյգ սիրահար սրտերը, Լէյլին ու Մէլրոսմը, դէմ դիմաց, երեք օր ու երեք գիշեր...

“Ու գիտէի՜ն թէ նոր եւ եկած ...:”

Ապահովաբար այդ երեք օրն ու երեք գիշերը՝ մեր գիտցած երկոտանանակ ժամերով օրերն ու գիշերները չեն: Աստուած տիեզերքն ստեղծեց, կ'ըսենք, վեց օրւան մէջ: Ա՛յո՛, բայց ո՞ր վեց օրեր. — աստղաբաշխական բիւրեակ տարիներով ըմբռնուած դարագօր օրեր:

Իսկ Հոս փէպին մէջ, ու մարդկային տարիքին մէջ, օրը եթէ սովորական օրն է որ պիտի ընդունենք, բայց պատկերը՝ անվերջ օրերով իրարու յաջորդող մարդկային սեռի սիրոյ անիւ-շրջանակին մէջ դրուած պիտի ըմբռնենք:

Սէրն է որ օրեր ու դարեր, անմեռ ու մշտանորոգ՝ կը կապէ, կը լծորդէ, երես-երեսի կը թողէ երկսեռ տատարակները:

Սիրոյ առաջին անյազ պաշտամունքին կը յաջորդէ պարտականութեան անդրադարձ գիտակցութիւնը:

Լէյլին կը յիշէ որ կուժը բերեր է՝ աղբիւրէն ջուր տանելու անդին մընին տակ ծարաւ սպասող իր հօրը։ Իսկ իր հոգատար մայրը հիմա արդէն մտահոգ է իր աղջկան մասին։ Պէտք է հրաժեշտ առնել։ Սէրը թանկ է ու զօրեղ։ Մէջոտմ չի կրնար ժուժել։ Խոստումը Լէյլին կ'իյնայ, աղջիկը խօսք կուտայ։

“Վաղ այս ժամանակ՝ ես նորէն, կու գամ...:”

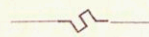
Այդ վնդը... — ո՞վ կրնայ ապահովել վա՛րն ու վաղայաջորդ օրը, ապագան: Ներկան է միայն բացարձակ ստոյգ. վայելքի այն բույսն է միայն որուն մէջ ես. յաջորդ վայրկեանը միշտ թէական է տարաբախտաբար:

Ուրբա՛ն ձեռք ու աչք՝ վաղւան արշալոյսին եւ սպասեր, վայելքն՝ այս-
ինքն կեանքը՝ ընդգրկելու յոյսովը կամ հաւատքովը, ու վաղւան արշալոյսը
մէջ մին այլ հէ եկած իրենց փոխն ու աչքի ջուրին առաջ:

Սիրոյ ահիւնն մէջ, տարամերժօրէն, սրտերը անգամ մը ելժէ զիրար
 թուլ բռնեն, անգամ մը եւս Հազադէպ է որ զիրար գտնեն: Սար-քար, արար-
 աշխարհ թշնամի ու խորոց կը դառնան սիրող զոյգերուն մէջ, կ'անջատեն՝ կը
 ջրհատեն իրարմէ:

Լէյլին հրաժեշտ կու տայ Մէջրումին՝ վաղը գալու խոստումով ու ջերմիկ համբոյրով, անշուշտ:

Երթանք այդ վաղևան ժամադրութեանը...

7

«Ա՛խ հայրիկ, ըստաւ,
իմ կո՛ւմն է կոտորեր . . . »

Վիպական դարձումքներէ զերծ՝ բայց ամենաուժեղ վիպական թըր-
ծումաքով շնորհալի՝ երկողող նկարագրութեանց մէջ՝ մէպը կը բնագործուի
ու բնմ կը փոխէ, յայտագաւար եւ անդգայաւար:

Փափուկ գեղարուեստագետի շնորհը կը փայլել ամեն մեկ վրձնումս մեջ։
Գարնան բուսական թարմ բոյրը կը ծանրանայ, կը քրանի, կը կայլակի տա-
կաւ, բոցոտ օգոստոսի ամառւան մը տակը կ'անցնի, ու վէպը զոյգ մը փետուր
միայն ունի ատոր համար, երանգագեղ ու խոտուն, գերազանցապէս ինքնատիպ. —

«Իմ վրայ բարո՛վ եկաւ՝ նոր բարի գարուն,
Ձեր վրայ բարո՛վ բացաւ՝ կարմիր լալէն սարերուն:»

Ամբողջ գարնան աւետուճն ու նկարագրութիւնն է կը գտնենք հոն։ Գարունը եկած է՝ նոր, թարմ ու բարեհոտ։ Կարմիր կակաջը (լալէ) ծաղիկեր է՝ մանր ու մեծ սարերուն վրայ։ Մենք այդ կը հասկնանք երկու բառով։ Ու կարմիր կակաջը մեզ կը զնէ՝ աշխարհագրապէս՝ ծաղիկառատ բարձր լեռներու սահմանի՝ ի՛ր վրայ, Զակրոսն ըլլայ թէ Հայ/ական Պարը, կամ Կորդուաց խորխտ լեռնաթեւը։

վէպին հերոսը կը քալէ, երկրէ երկիր՝ եղանակէ եղանակ կ'անցնի, — վիպողին միտքը կը հետեւի հերոսին՝ քայլ առ քայլ, զգալով ու շնչելով անոր հետ, անոր կոխած ճամբաներուն վրայ, ուր ամառը տակաւ հասունցեր՝ արբուշտան անցուցեր է, աշունի թօշնած տերեւներուն գորգին վրայ է նստեր: Աշուն հիմա՝ իր կարգին՝ երեք ամիսներու անձն է հորովքը, ճերմակ ձիւնի սաւան վրան է քաշեր:

Ու վէպին անգիր վիպողը՝ նոյն վրձինի զոյգ հպումն ունի աշնան ու ձմրան երկու պատկերներուն համար:

“Իմ՝ վրայ բարոյ՛ գայ փարթամ՝ աշուն,
Ձեր վրայ բարոյ՛ խաղայ ծըմլւան ծիւն...:”

Լէյլին իր խոստումը խոստալէն ետք՝ Մէջրումը Աղբիւրին վրայ կը ձգէ, կուժը... լեցուցած կ'ենէ ետ կը դառնայ՝ իր հօրն ու մօրը վրանին կողմը կ'ուղղուի, տրտում-տխուր, գլխին զարնուածի պէս, ինչպէս նետահար վիճարոր աղանի մը:

Հօր քօչին տեղը կը հասնի, աւաղ, շատ ուշ է մնացեր. աշուն ու ձմեռ է անցեր՝ հայրական վրանէն իր հեռանալէն ի վեր: Աղբիւրին կամ “Կենաց ջուր”ին առաջ շատ է յամեցեր մնացեր:

Հօր քօչը վերցուցեր՝ գաղթեր գացեր են աւելի տաք երկիրները: Լէյլին հօրը վրաններուն ետեւէն կ'երթայ:

Կ'երթայ ու կ'երթայ... հէքիաթներուն անվերջ ու անծայր ճամբաներէն կ'անցնի, կը քալէ անդադար, հօր քօչը գտնելու:

Ու եղանակն է որ կը քալէ իրեն հետ: Չմեռը գացեր՝ գարուն է հիմա: Սար-ձոր՝ կանաչ-կարմիր բլուր գունագեղ ծաղիկներով պծնուելու գորգուեր են: Անոնց ամենուն մէջ՝ սարերուն զարդն ու թագն է թագապսակ կարմիր կակաջը, — կարմիր այնպէս՝ ինչպէս Լէյլի սիրտը, Լէյլի հոգին ու կուսական բաժակը:

Ինքն ալ՝ շնչաւոր էակ-տունկերուն պսակը, թագն ու թագուհին է. իր շնաշխարհիկ գեղովն ու բոյրովն՝ կ'օծէ ու կը պարարէ անցած ամեն ճամբաները, բոյսն ու կենդանին, երէն ու երկնից հաւքը: Ամենքն իրեն կը դառնան կը նային, կը մնան շուրջած, մագնիսուած:

Կ'երթայ Լէյլին հօր քօչին ետեւէն.

“Հօր քօչը բարձր են՝ ըստին-բարոստանէն՝
Տըւեր են առջեւներ՝ գացեր են զօգան...:”

Աս արդէն տարին բոլորեցաւ: Գարունէ գարուն դարձաւ տարւան եղանակը, ու Լէյլին նոյն միջոցին իր ծնողաց հետքը կը փնտռէ դեռ:

Գուք ըսէք նաեւ՝ Լէյլին իր Մէջրումը հոն աղբիւրին քով կ'սպասցնէ նոյնպէս...:

“Վաղը, այս ժամանակ, ես նորէն կու գամ...:”

Ո՞ր վաղն էր այդ...:

Նէ դեռ իր հօր քօչը կը փնտռէ:

Կը գտնէ վերջապէս, կը հասնի հօրը վրաններուն:

Հօրը վրաններուն պահապան շուները, հաւանաբար, հրճուանքի հաջիւններով կ'իմացնեն որ ծանօթ մէկը կը մօտենայ քօչին սահմաններուն:

Հայրը հոն է, վրանին դուռը կամ վրաններուն շուրջը, բլուրի մը գլուխը կամ զնարի մը կատարին՝ ակնդէտ, — քանի՜ ժամանակ է որ սրտատրոփ, ափը յօնքին, հեռուն ու հեռուն հորիզոնները կը զննէ, ճամբաները կ'որոնէ, ստուերն ու թուփը, հաւն ու ճիւղը կը հարցափորձէ՝ թէ գուցէ իր սիրական մէկ հատիկ Լէյլի մօտին լուր առնէ...:

Ահա, ան է, վարէն կուգայ: Լէյլին է: Որդեկորոյս հայրը կը վազէ, Լէյլին ընդ առաջ կերթայ, աղջիկն է եկողը:

“Ձեռը ծոց, տրտում ու տրխուր...:”

Ու կը բացուի տեսարան մը՝ գրչի նկարի մը, վէպի հանգույցի մը, եւ սրտի ու սեռի գաղտնիքի մը՝ որ երբեք բացուած չէ ու եւ է աստղի տակ այն-քան գեղարուեստօրէն բարձր ու յանկուցիչ՝ որքան հայ ժողովրդական աւանդավէպին այս կուռ հատուածին մէջ...:

Հայր մը կայ նկարին մէջ, եւ իր հասուն կատարուն աղջիկը՝ աննման գեղեցիկ, որ մեկնած էր՝ ջրի կուժն ուսին, ու դարձած է հիմա, թափառում-ներէ յետոյ, իր կուժը կոտրած ու նաեւ լեցուն...:

“Տեսաւ որ Լէյլին է վարէն կու գայ՝
Ձեռը ծոց, տրտում ու տրխուր...:”

Ինչո՞ւ այդպէս: Հօրը համար անբացատրելի է ու նաեւ խնդրական: Ի՞նչ պատահեր է իր աղջկան: Եւ ինչե՞ր չպէտք է պատահած ըլլան մէն-մինակ ամիսներով թափառող գեղանի աղջկան:

Հօր սիրտ ու ծնողքի սէր է. չի դիմանար, կը նետուի ու կը հարցնէ դեռ աղջկան չհասած:

“... դու է՞ր ես տրխուր...,
Ինչո՞ւ ես տրտման, աչքիս լոյս Լէյլի...:”

Ի՞նչ ըսէ Լէյլին: Ի՞նչ պատասխան տայ յանցաւոր աղջիկն իր հարցարկու հօրը:

ՍԵՐԸՆԸ ՆՍՏՂԵՐ

Բնութեան վէս ու պարկեշտ զաւակ, հօրն ու մօրը խանդաղատ գրկին մէջ ու խնամատար շունչին տակ մեծցած, նահապետական անխարդախ նկարագրով թրծուած աղջիկը՝ չի կրնար ծածկել կամ կեղծել: Ինքը գացեր եւ ուշ դարձեր է. գացեր էր ուրախ-ղուարթ՝ դարձեր է տրտում ու տխուր. գացեր էր պարապ կուժով, կուժն ուսին թեթեւ, — դարձեր էր՝ կուժն անպարապ, անկուժ բեռն անձին...:

Չէր կրնար ծածկել կամ ստել: Հօրը անմեղ հարցումին՝ Լէյլին մէկ պատասխան կու տայ, — անմեղ ինչպէս կաթնկեր մանկիկ, խորիմաստ ինչպէս Դրախտի մերկ զոյգին պատմութիւնը: — Բացատրութիւնը Լէյլի բերնով, արցունքն աչքերուն.

“Ախ, հայրիկ, — ըսաւ —, իմ՝ կուժն է կոտրեր...:”

.

Ամբողջ մարդկային սեռի Դրախտի պատմութիւնն է՝ կը խտանայ այս մէկ տողին մէջ: Հօն, հարց տուող Վերնական ձայնին առաջ՝ թուղի տեւրեն է կը ծածկէ կոյսերուն գաղտնիքը: Հոս հայրական կոչին առաջ՝ կուժին գաղտնիքը կը հղանուի, շղարշէ առագաստին տակ, կուսածափ հուրիին բերնովը.

“... իմ՝ կուժն է կոտրեր...:”

Սէր, հանդիպում ու արկած, ոչինչ կայ այս խօսքին մէջ: Բայց ոչ մէկ ուրիշ բառ պիտի զօրէր լաւագոյն կերպով նկարելու կոյսի մը ոգիսականը: Կոյսը ջուրի է գացեր, կուժն աղբիւրին դէմ կոտրեր...:

“Բեկեալ Անթ”ն է: Հայ անգիր գանձերուն անանուն ու անշուք հեղինակը, աւանդասէր ու բնագէտ Հայ Ժողովուրդը, ուրիշ ամեն մեծ վիպողէ ու համաշխարհիկ քերթողէ առաջ՝ գծեր ու նկարեր է մարդեղութեան “Բեկեալ Անթ”ը, այնքան սրտառուէ:

Լէյլին է այդ, իր կոտրած կուժովը...:

Հայրը կը սիրէ նախ կարծել որ իր սիրական աղջիկը այլաբանօրէն չի խօսիր, առարկայապէս ջրի հողէ ամանին է կ'ակնարկէ, զոր կոտրած կրնայ բլլալ արկածով: Չբլլալիք բան չէ. մանաւանդ թէ՛ առածն է կ'ըսէ. — “Կուժը ջրին ճամբան կը կոտրի”: Լաւ, կուժ մ'էր կոտրեցաւ. չ'արժեր տիրել կուժի մը համար:

Ու գորովոտ հայրը կը սրտապնդէ իր աղջիկը.

“Մի լար, իմ հոգիս, դու հոգ մի՛ ընէր.

Ծոր կուժ մը կ'առնեմ՝ իմ՝ աղջկան համար:”

Կ'ըսէ ու՝ աղջկան հասած՝ կը բռնէ իր Լէյլի դեղձան գլուխը՝ կարօ-

տով կը համբուրէ, կը համբուրէ ու կը հոտոտայ... , ու ետ-ետ կը քաշուի. ամէն բան կը հասկնայ... ,

“Աղջիկ, էնա՛ Աստուած, բէքախտութիւն է,
Էսօր օտաւր հոտ կու գայ քու մօտէն. . .”

Ու վարագոյրը կ'իջնայ, անխօս, անսքօղ:

է.

“Էս սիրո՛ւ դարդ է.
Սիրու դեղը՝ սէրն է...”

Դրախտը փեր է...:

Լէյլին կուժն է կոտրեր: Հայրը գիտակ է այլեւս անփոխարինելի իրողութեանը: Լուեւայն պիտի հասկնանք որ մայրն ալ ներկայ եւ վկայ է ամբողջ անցուդարձին:

“Անառակ Որդի”ն է Լէյլին: Անգէտ ու անչարամիտ միամիտ կուսին վերադարձն է հայրենի օջախին մէջ:

Լուռ, վշտահար, գլխիկոր ներս կը մանէ Լէյլին, վրանին խորը իր խուցը կը քաշուի, ծանր հիւանդ կ'իյնայ:

Մեծ “այո”ն ինքը արտասաներ էր ոչ բնութեան տաճարին մէջ, ոչ մարդոց մատուռին ու խորանին առաջ, — հօրը ակնարկին տակ, ու աւելի ցնցող քան ո եւ է “այո”:

“Իմ՝ կուժն է կոտրեր...:”

Իր այրն աւելի մեծ էր, ու տախտապարող, զգեստնող:

Անկողնի մէջ է հիմա. ոչ կ'ուտէ, ոչ կը խմէ, ոչ կը խօսի, — “անհոտ ու անջուր, ծանր հիւանդ է”:

Լէյլին հիւանդութիւնը այն հիւանդութիւններէն է որ բժշկի դեղ ու դարման չեն ուղեր: Երկրին բոլոր հմուտ բժիշկները կը խմբուին հիւանդ աղջկան մօտին, կը քննեն ու կ'անձրկին: Մէկը միայն, եթէ ոչ ամենէն հմուտ՝ գոնէ ամենէն լաւ աշխարհ ճանչցող, կը պարզէ հիւանդութեան բնոյթը:

“Էս ոչ ցաւ ու ոչ ալ ախտ է,
Էս՝ սիրո՛ւ դարդ է...:”

ցաւ, ախտ ու դարդ տարրեր աստիճաններ են, որոնց առաջինն ամեն բոլորէ եւ ամեն դէպքէ կրնայ ունենալ. նոյնիսկ փուշ մը խոթուի մատիդ՝ ցաւ կը գաս: Անցաւ որ ու անկարելի է ցաւը:

Երկրորդը տեսակ-տեսակ ծանր ու թեթեւ ախտերու համար է, թարախոտ կամ պալարոտ, սրուշքի, թեւի կամ գլխու, ներքին գործարաններուն մէջ կամ մարմնին երեսը: Արկածէ մը, պաղաւթութենէ մը կամ վարակումով մը կրնայ մէկը ախտաւորիլ, պառկիլ, դարման առնել ու ելնել:

Երրորդն է կսկծալին: Գարդը ներքին է եւ խորացնող: Ար կրծէ, կը հիւծէ, կը մաշեցնէ ենթական: Շեշտ սրտին վրայ կը յարձակի դարդը, ու սեւ ծանկերով կը փակի արեան աղբիւրին, հոգու անակին, կը ծծէ կը քամէ:

Սիրու դարդը սրտին հետ կապուած է, եւ ուղեղին լսելու երբեք ատակ չէ:

Գարդը այն ցաւերէն է, այն ախտերէն որոնք նմանաբուժութեամբ հազիւ թէ դարմանուին: Անոր համար՝ բնագէտ ռամիկը վերջին բժշկին բերնով կ'ըսէ.

«Սիրու դեղը՝ սէրն է:»

Հեղինակաւոր ձայնն իր վճիռը տալէ յետոյ՝ կը լսեն ամենքը: Վէպն ալ կը լսէ՝ խոշոր ու բազմազոր կախման կէտերու մէջ: Լէյլիի ծնող հայրն ու մայրն ալ կը լսեն. դուռ-դրացիները, բար-բարեկամ՝ կամ աղգականները, անարին շուրջը եկած խմբուած բոլոր սրտցաւ բերանները կը լսեն:

Ցաւը ծանցուած է, դարմանը գտնուած: Ար թողուն որ սէրը խօսի. սիրու սպեղանին գործէ՝ սիրահար Լէյլիի մահճին ու մարմնին շուրջը, եւ հոգիին ու երակներուն մէջ:

Լուելեայն կը հասկնանք հետեւաբար, որ Լէյլին կը շրջապատուի իր հօրն ու մօրը գորովոտ սիրով: Ար միտարեն զինքը որ շուտով առողջանայ ելնէ, որ շուտով ալ երթայ գտնէ իր սրտի տէր Մէջըումը: Արգելք դնող չկայ իր սիրոյն: Ազատ է բնութեան կամքով՝ սրտի սիրածին հետ ապրելու:

Աւ կը տեսնենք՝ եղանակներուն վրձինը, մեզ կը նկարէ պատկերը գեղածիճաղ բարի գարունի մը.

«Բարին գայ վեր՝ արար-աշխարհին,
Բարի գարուն է վեր՝ աշխարհին:»

Լէյլին կ'ազդուրուեն ապաքիններ ելեր է, իր Մէջըումին տուած խօսքը կատարելու կ'երթայ արդէն:

Գիտէ թէ շատ ուշ է մնացեր իր խոստումին: Սեւ կասկած մը ասեղի պէս կը ծակէ ուղեղը: Ա'երթայ ու կը նայի. կ'երթայ ու կը մաշի, կը մտաւանջուի. կ'երթայ՝ ու երկնից հաւքերուն կը պաղատի:

«Ա՛յ նախշուն հաւքեր՝ Ջրգիր ու Բօտանից,
Բարձր կը թռոխը՝ կ'ելնէք հետ երկնից,
Ձեր ճամբան կ'իյնայ Շրնչան-Աղբիւրով,
Ըսէք, դուք էնտեղ մէկը չէք տեսեր...:»

Աս քանի՜ ատեն է որ իր սիրական Մէջըումը Շնչան-Աղբիւրին վրայ՝ իրեն կ'սպասէ: Կասկած... — կ'սպասէ՞ արդեօք: Եթէ իր ծանցած Մէջըումն է՝ պէտք է որ սպասած ըլլայ: Աւ եթէ սպասած է... որո՞ւ սպասած է. որքան սպասել՝ անոր որ խօսք տուած բայց խօսքը չէ յարգած: Աւ թէ որ սպասելով ձանձրացած ու ձգած մեկնած է, ո՞ր պիտի երթայ գտնէ իր Մէջըումը. ի՞նչ երեսով նայի անոր երեսին:

Հաւքերը կրնան թերեւս փարատել իր կասկածները: Երկնից բարձրաթռիչ հաւքերը՝ որ յաճախ անցած կ'ըլլան անշուշտ Շնչան-Աղբիւրին վրայէն: Իրեն ծանօթ են այդ հաւքերը. Ջրգիր ու Բօտանից նախշուն գունագեղ հաւքերը:

Հաւքերը կը լսեն սիրահար աղջկան աղաչանքը, կը փութան կը պատասխանեն որ իրենք իր ծանցած հաւքերն են, յաճախ անցած են Շնչան-Աղբիւրին վրայէն, ու նոյնիսկ ծածկաբար հասկնալի՝ շատ անգամ ալ իջեր են աղբիւրին վրայ, ջուրը խմեր են. բայց... մեղքնալով աղջկան, «իրենք աղբիւրին վրայ մարդու դիակ չեն տեսեր...» կ'ըսեն:

Գիտի, ոչ թէ մարդ: Զի անկասկած Լէյլին գիտի մը փնտռելու համար ճամբայ ելեր է. այդ չէ՞ իր հարցումին իմաստը...:

Լէյլին մտքէն չէր անցուներ, չէր ալ ուղեր անցունել գուժին հաւանականութիւնը: Շատ-շատը՝ եթէ թռչունները հոն մարդ չէին տեսած՝ Մէջըումը ձգած հեռացած պիտի ըլլար:

Հաւքերուն պատասխանին մէջէն՝ գիտի մ'ու գազաղ մը սաղմնեցաւ իր ներսը. դժբախտ Լէյլիի արեւ-սրտին մէջը:

Հարցուց ու նոր պատասխան ուղեց՝ անէծքի սպառնալիքին տակ: Հաւքերը բացին սեւ գաղտնիքը. ու անմարմին գիտիկը, Մէջըումի ոսկրոտին՝ աղջկան սրտին առաջ ցանեցին:

«Մենք էնտեղ տեսանք մարդու մ' ոսկրոտին.
Բո Մէջըումի գանկն ու կմախքն էր ան...:»

Ապացոյց կ'ուզէ Լէյլին. գիտիկը Մէջըումին էր՝ թէ՛ անյայտ ոսկորներու կոյտ մը: Հաւքերը մօտեցեր ու մօտէն ծանցեր են կմախքը. իրենց ձեւերուն ամբողջ կեանքով ծանցեր են:

«Հաւքերը մէջ ըսին են դրեր,
Ճետրն էլ հաներ ու թռուցեր են...:»

Այդ հաւքերն իրենք էին ու ճետերն ալ իրենց տարմին մէջ՝ իրենց հետ թեւի ու թռիչքի վրայ:

Կասկած չկայ. Մէջըումն է: Աղբիւրին վրայ սպասեր-սպասեր՝ սպասելով շունչը փչեր է հոն, Լէյլիի սիրոյն:

“էյ, ըսաւ, հաւքեր, գուժաքեր հաւքեր...:”

Լէյլին հասկցաւ թէ ինչքան սուղի նստած էր Մէջըումին՝ իր խոստումը՝ “Աաղ՝ առ ժամանակ՝ ես նորէն կու գամ”:

Եթէ ինքը չըջեր էր հօրը քօչին ետեւէն ու սարեր-ձորեր կտրեր անցեր էր, եղանակներ ապրեր կամ տառապեր թափառեր էր, իր Մէջըումն ալ նոյն ատեն օր հաներ՝ օր մտուցեր էր, օրէօր Լէյլին սպասեր էր, Լէյլիի ճամբան նայեր էր:

Եթէ ինքը պառկեր ծանր հիւանդ ինկեր էր, եւ իր ցաւը սիրով ցաւ էր, սիրով պիտի բժշկուէր, — իր Մէջըումն անդին Աղբիւրին վրայ անջուր ան-սնունդ անզգալաբար մահաւան գիրկը փոխադրուեր էր, իր սիրովը վառուեր մրկեր, կմախք դարձեր էր:

Ու երկնից հաւքերը իջնէ՝ Մէջըումի դիակը կերեր, կմախքը դէսդէն ցրուեր, գանկին մէջ բոյն դրեր, ձագեր հասցուցեր թռուցներ էին, — եղա-նակէ եղանակ, ամեն գարնան:

Կը հասկնայ Լէյլին ու ալ չի կենար:

Կ'երթայ կը հասնի ծանօթ աղբիւրին, կը տեսնէ ինչ որ հաւքերը պատ-մեր էին, ու կը պոռթկայ սրտին ցաւը, սիրոյն սուգը:

“Լէյլի, սեւաւոր, սրգւոր Լէյլի վիրաւոր...:”

Թէ վիրաւոր է հիմա, նետահար տատրակի պէս, թէ սրգւոր սեւաւոր՝ այրի հարսի մը նման:

Այրի ու սգաւոր՝ սիրականին ոսկորներուն առաջ մենաւոր, աղբիւրի դամբանական լողանջին հետ միասին:

Ու ինչ որ անկէ ետք կը կարգանք այս սրտայոյղ վէպին մէջ, — գե-րագոյն ճիգերու առաջ կատարուած գերբնական բացառիկ հրաշքներու տու-ղանց մըն է:

Լէյլին կը փետէ իր գլխի մազերը, ու գետնի հողը գլխին կը ցանէ. կու-լայ ու կուլայ: Կուլայ անձրեւներու երկնքէն ու հեղեղներու երկրէն աւելի. իրեն հետ կը լացնէ ամբողջ Բնութիւնը, — արցունքէ նոր ջրհեղեղ մը կը հանէ Աղբիւրին շուրջը:

“Լա՛ց իլաց, Լա՛ց իլաց, Լա՛ց իլաց,
Արցունքն եղաւ գետ-հեղեղ՝ գնաց...:”

Լէյլին միայն արցունքով շաղաղուած չէ. քաջի ջիղեր ունի:

Կը ժողվէ Մէջըումի ցիրցան կմախքին բոլոր մանր ու մեծ ոսկորները, քովքովի կը շարէ, կմախքը կը կազմէ աղբիւրին գլուխը, սիրոյ սրբազան ուխտին տեղը: Հնչան-Աղբիւրէն ափովը ջուր կ'առնէ՝ դիակմախքին վրայ կը սրսկէ ու բոլոր բովանդակ հոգիովը, կուսական սրտի ու նորահարսի ամբողջ իր հաւատքը ափին ու աչքին մէջ դէպ երկնք խնկած՝ Տիեզերքի Արարչէն կը խնդրէ ողջացումը Մէջըումի դիակին:

Ո՞ր արարիչն է որ պիտի զլանար այդ շնորհը...:

Հրաշքներէն մէկը կը կատարուի:

“Մէջըումն իր անձով յարութիւն առաւ...:”

Զոյգ սրտերը կը արօքեն նորէն դէմ-դէմի:

Եթէ բեկեալ անօթը, կտորած կուժը վէպին՝ չի շինուիր, բայց քան-դուած տաճարը կը վերաշինուի երեք արշալոյսի մէջ:

Հոն են կրկին, զոյգ սիրահարները, Լէյլին ու Մէջըում, Աղբիւրին վրայ, երեք օր ու երեք գիշեր, իրարու երեսէն կախուած, — անվերջ սիրավայելքի մէջ: Այդպէս ալ մնալ կ'ուզեն, անբաժան ու յաւիտեան: Եթէ ետ դառնան, ծնողացն ու դուռ-դրացիներուն մէջ, հոն կեանքը պիտի հեգնուի իրենց սիրոյն վրայէն. ամօթ ու պատրանք պիտի ըլլայ իրենց յուսախաբութեան բաժինը Ինչո՞ւ չգառնալ մէյմէկ աստղ ու փայել կապոյտ սրբազան կամարին վրայ:

“Աստուած մեզ ընէր երկուորեակ աստղեր,
Հանէր աստղատուն...:”

Ու երկրորդ հրաշքն է որ տեղի կ'ունենայ:

Ըստ գեղեցիկ բացատրութեանը Ժողովրդական անսեթեւեթ այս սիրա-վէպին, Լէյլիի խնդիրքն Աստուածութեան մօտ ընդունակ եղաւ, ու երկուքը մեկէն, Լէյլին ու Մէջըում. —

“Երկու աստղ դարձան, երկինք սլացան.

Լէյլին շողշողաց հարաւային կողմ,

Մէջըում հիսսիսայ...:”

Այն օրէն այսօր, ո՞վ գիտէ որ օրէն մինչեւ այսօր, քանի դարեր ու դա-րեր անցեր են, — նոյն երկու աստղերը հորիզոնին վրայ դէմ-դէմի կը փալ-փլին, երկու բերանակից սիրահարներու նման:

Անոնք գիշերւան սիրահար զոյգ հոգիներն են, անոնց խորհրդանշանն ու բարոյականը կը մարմնաւորեն, անոնց անմահ հոգիներուն առկայծ ու ան-մար ջահերն են երկնից գմբէթէն կախուած: Երկու սիրող սրտեր, միմեանց

կրակովը տոչոր, թող ըլլայ տարւան մէջ երկու հեղ՝ քովքովի կուգան՝
իրարմէ կարօտ կ'առնեն, ու կը հեռանան, ու նորէն կուգան...:

Անոնց անունը Լէյլի-Մէջրում է:

Սիրոյ ջահերն են անոնք համաստեղութիւններու մեծ տաճարին մէջ:

* * *

Այս գողտրիկ սիրերգը գրի առած էի 1909ին Վասպուրականի գեղացի գաւառագիտուն պատւական Հայէ մը, քրդերէնով ու եղանակով երգուած: Յետոյ իր օգնութեամբ վերածեցի հայերէնի ու գրականացնելով հրապարակ գրի:

Առաջին անգամ Մարդուանի մէկ տպարանէն լոյս տեսաւ բնագիրը 1911ին վերջերը, բայց գրեթէ բնաւ չճանչցուեցաւ հանրութենէն, վերահաս պատերազմին պատճառով անձանօթ մնաց ու սակաւածիւ օրինակները փճացան տեղնիտեղ:

Այս անգամւան մեր վերարտադրածը կը կրէ այն բոլոր յղկումներն ու լրացումները որ կարեւոր նկատուած են ինծմէ՝ վէպին կամ լեզուին բիւրեղացման տեսակէտով:

Լ Է Յ Լ Ի - Մ Է Ջ Ր Ո Ի Մ

(ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿ ԱՍՏՂԵՐ)

ՀԱՅ-ՔՐԴԱԿԱՆ ՍԻՐԵՐԳ

Էնօր ու էսօր՝ երկու են աստղեր,
Ջոյգ մը վառ աստղեր՝ երկընքի երես.
Լէյլին կը շողայ հարաւային կողմ՝,
Մէջրում՝ հիւսիսայ:

Աստծո՛ւ հրամանով տարին երկու դիր
Իրար մօտ կուգան Լէյլին ու Մէջրում, —
Մէկ՝ Վարդովորին,
Մէկ՝ ճըմբան կիսուն. —

Ծարաւ-կարօտով կուգան քովէ քով,
Սիրտ սըըտի սըղմսւծ, քերան-քերանի՝
Սէր կուտան-կ'առնեն,
Կաց-քարով կ'ընեն. —

Կ'երթան կը զատնան մէկմէկու գըրկէն,
Մէկմէկու սիրով վառուած կը շողան, —
Լէյլին հարաւից, Մէջրում՝ հիւսիսէն՝
Աչք-աչքի յառած՝ կարօտ կը շողան...

* * *

Ըսաւ!!!

— «Մէջըրումիկս մէն-միայնակ է,
Իմ սըրտի ծաղիկ մէն ու մինակ է.
Ոչ կեր ու ոչ խում ունի.

Ոչ ծըխել՝ ոչ դայրուն քաշել:

Օրն ի քուն ախ ու վախ կ'ընէ, —

Գիշեր՝ մինչեւ կէս-գիշեր՝

Ոչ քուն՝ ոչ դադար ունի.

Անքուն որդը վըրան է թափեր,

Կրակն ինկեր է սիրտ՝ կը վառէ:» —

— «Սնւ գայ վեր՝ արեւուն, Դադէ», —

Ըսաւ Մէջըրումի մայր՝ Դադէ:

«Ելնեմ երթամ», — ըսաւ —,

Հմուտ բժիշկներու ոտ,

Գիտուն մոգերու մօտ,

Իրենց թըղթերն ու գըրերը քանան,

Աստղերն ու թըւինը նային. —

Թերեւս Մէջըրումիս սրտէն

Ցաւն ու խոցը հանեն...:»

— «Ա՛յ մէրիկ, ա՛յ իմ Դադէ ջան,

Քո հոգին դուրքան...,

Քըներ եմ ու չեմ քըներ՝

Երա՛գ մ'եմ տեսեր...:»

— «Երազդ ի քարին, Մէջըրում...:»

— «Երազդ որ ես տեսեր եմ, մարէ ջան...,
Երազով ինչ ես եմ տեսեր...:

Զունի իր նըման..., —

— Լէյլի՛ ջան, Լէյլի՛ ջան,

Լէյլի՛ աննըման...:»

— «Երազդ ի քարին, Մէջըրում...:»

— Գիշեր՝ քըներ եմ-չեմ քըներ՝
Խօրօտիկ աղջիկ մ' Տօրայ Երկիրէն
Դրախտէ իջած հուրի-հըրեղէն
Երես-երեսի՝ քովիկս եմ տեսեր..., —
Առաւօտ կ'ելնեմ՝ սո՛ւտ է, երա՛գ է...

Հուրին կը փնտռեմ,

Կը փնտռեմ ու կը փնտռեմ...,

Լէյլա՛ն կը փնտռեմ... կը փնտռեմ՝ ու չըկայ...,

— Լէյլի՛ ջան, Լէյլի՛ ջանէջան...:»

— «Որդի՛, քո երազ քարի երազ չէ՛,

Երազդ քարի չէ՛ դիւանական է.

Դիւանը Մէջըրումիս սէրը ծաղրեր են,

Ծաղրող դեւերն էլ՝ մեր էշիաթից են:»

— «Լէյլի՛ն, մարէ ջան...,

Լէյլի՛ն կը փնտռեմ...:»

* * *

Մէջըրումի մայրն էր, — մըտաւ իր վըրան,
Ըսպիտակ լաշին գըլուխը ձըգեց,
Դէմ ըրաւ գընաց Զըգիր ու Բօտան,
Տօրայ Երկրրի զօգաններն ի վեր,
Էշիաթի կօներ մէյմէկ ման եկաւ,
Գընաց ու հասաւ Շընջան-Աղբիւրին¹
Վեր՝ աւան նըստաւ:

Կէսաւուր արեւ երկինք կանգներ է:

¹ Շընջան-Աղբիւր — քնազրին մէջ՝ Սընջան-Աղբիւր է, զոր մնայ վերածեցինք Շընջանի՝ իբր շունչ տուող, կենդանացող (տես Մէջըրումի վերականգնանացման հատուածը. — «Խաղ խաղի տըլաւ. Տեղն ի տեղ շարեց. Աղբիւրով ցօղեց»:

Աչքը վեր վերցուց՝ տեսաւ Լալ կուգայ,
 Կուժը վեր՝ թեւին՝ աղբիւրը ջրերի, —
 Աչքը նման են՝
 Վերի-ոչխարի, եղնիկի աչաց,
 Նէրա քէլքն ասես՝
 Ծօրօր-մօրօր՝ կաքաւի նըման...:

Դադէի խելքը զըլխէն զընայց...,
 Ըսաւ — «Իմ՝ Աստուած, էս կայ ու չըկայ՝
 «Լէյլին է, Լէյլի...,
 Մէջըումիս սըրտին իր նետն է զարկեր՝
 Ըրեր եարալի...:»
 Հարց ու փորձ քրաւ, ըսաւ Լէյլին, —
 — «Ա՛յ Լէյլի, — ըսաւ —, Աստուած կը սիրես՝
 Ըսէ՛ ինձ տեսնեմ՝ դուն ի՞նչ ցեղէ ես,
 Զո ապրն ի՞նչ է, էն ո՞ր երկրէն ես...:»

Ըսաւ, պառաւին, — «Նանէ՛ ջան», ըսաւ.
 «Իմ՝ ապր քօչար է.
 Ամառը կ'ելենք զօգաններն ի վեր,
 Չըմեռը կ'իջնենք ցածըր քառիններ, —
 Ամառը՝ զօգան,
 Չըմեռ՝ քառըստան:»

* * *

Պառաւը ելաւ՝
 Տօրայ Աշխարհէն դարձաւ ետ եկաւ.
 Եկաւ մօտեցաւ
 Իր կօնին հասաւ:

Մէջըումը վազեց՝ մօր դէմ՝ գնաց, ըսաւ,
 — «Մարէ՛ ջան, դիւ քո Աստուած, ըսէ՛,

Դուն ինձ քերեր ես մեռնելու ջոռեար՝
 Թէ՛ չէ Լէյլիէս քարի աղընջկա...:»

Ըսաւ, — «Իմ՝ Մէջըում, չէ՛ քեզ ըսի՛ է...»,
 Ըսի՝ «Զո երազ քարի երազ չէ՛,
 Երազը քարի չէ՛ դիւանական է.
 Դիւանք Մէջըումիս սէրը ծաղրեր են...,
 Ծաղրող դեւերն էլ մեր էլիաթից են:» —
 — «Ես ելայ զացի Զըզիր ու Բօտան,
 Տօրայ Երկրրի զօգաններն ի վեր,
 Էլիաթի կօներ մէյմէկ ման եկայ, —
 Ես քան չը տեսայ...:»

— «Դու քան չը տեսայ??? —
 Ա՛յ հին օրերու անաստուած պառաւ,
 Դու քան չը տեսայ..., —
 Բայց ես իմ՝ Աստուածն եմ՝ ապաւիններ՝
 Թափի՛ր քո քերան, ատամներդ ալ հետ,
 ...Ի՞նչպէս..., դու զացիր Զըզիր ու Բօտան,
 Տօրայ Երկրրի զօգաններն ի վեր,
 Էլիաթի կօներ մէյմէկ ման եկար,
 Իմ՝ Լէյլու մասին մէկ հարց-փորձ չըրիր???
 Դու քան չը տեսայ...:»

Մէջըումի խընդիւրքն Աստուածութեան մօտ՝
 Ինչ խունկ վեր՝ կրակին՝
 Ընդունակ եղաւ, —
 Ցաւ մը բռնեց որ՝ իր մօրը քերան,
 Ատամներն ալ հետ, —
 Գիշեր մինչեւ լոյս՝
 Ժունկերուն վրայ կոծաց, տրորուաւ:
 — «Ա՛յ, եաման, Մէջըում, Արեւը կը սիրես՝
 Խընդիւրք մ'ընես դու էնա Աստուծոց՝

Կըտրի քերնիս ցաւն ու ատամներուս,
Պատմեմք քեզ իրաւ, ինչ որ տեսայ ես:»

Մէջրում խընդիրք ըրաւ Աստծուն
(Խնդիրք մարդուց՝ շնորհն Աստուծուց),
Յաւը Մէջրումի մօր քերնէն
Ու ատամներէն թողուց:

Ըսաւ — «Մէջրում» ջան, — ըսաւ —,
Ես ելայ գացի Զրգիր ու Բօտան,
Տօբայ Երկըրի զօգաններն ի վեր,
Էյիաթի կօներ բոլոր ման եկայ,
Գացի ու հասայ Շընչան-Աղբիւրին,
Վեր՝ աւան նըստայ:

Կէսաւուր արեւ՝ երկինք կանգներ էր,

Աչքս վեր առի ու դարձայ տեսայ՝
Լալ վերէն եկաւ՝
Կուժը վեր՝ թեւին՝ աղբիւրը ջրի:
Աչերը նման են վերի-ոչխարի, եղնիկի աչաց,
Ու նէրա քէլը, շօրօր-մօրօր, կաքաւի նըման.
Իմ խելքը՝ զըլխէս զընաց...», —
Ըսի՝ — «Ի՞մ Աստուած, էս կայ ու չըկայ՝
Լէյլին է, Լէյլի,
Մէջրումիս սրտին իր նետն է գարկեր՝
Ըրեր եսքալի...:

Ես հարցմունք ըրի Լէյլիի մօտէն», —
Ըսի՝ — «Ա՛յ Լէյլի, Աստուած կը սիրես՝
Ասա՛ ինձ տեսնեմք՝ դուն ի՞նչ ցեղէ ես,
Քո ապըն ի՞նչ է, էն որ երկրէն ես:» —

Ըսաւ՝ «Նանէ ջան,
Իմ ապը քօշար է.

Ամառը կ'եյնենք զօգաններն ի վեր,
Չմեռը կ'իջնենք ցածըր քառիններ, —
Ամառը՝ զօգան
Չըմեռ՝ քառըստան:»

«Ըսի, էնա՛ Աստուած, էս կայ ու չըկայ՝
Լէյլին է, Լէյլի...,
Մէջրումիս սրտին իր նետն է թողեր՝
Անկըրակ կ'էրի...:»

* * *

Մէջրում չը լըսէր...:

Է՛լ չը դադրեցաւ, —

Դէ՛մ ըրաւ զընաց Զրգիր ու Բօտան,
Տօբայ Երկըրի զօգաններն ի վեր,
Էյիաթի կօներ բոլոր ման եկաւ՝
Գընաց ու հասաւ Շընչան-Աղբիւրին,
Վեր՝ աւան նըստաւ:

Նըստաւ — չը նըստաւ՝

Աչքը վեր վերցուց՝ տեսաւ երագի Լէյլին է կուգայ,
Կուժը վեր՝ թեւին՝ աղբիւրը ջրի. —
Լէյլիի քէլը՝ շօրօր-մօրօր՝ կաքաւի նըման,
Աչերը ասես՝ վերի-ոչխարի, եղնիկի նըման...:

— «Մէջրում, քարե՛ր քեզ...», — ըսաւ Լէյլին:

— «Բարին արեւո՛ղէ, իմ արեւ Լէյլի...:»

Կէսաւուր արեւն ինչ երկնից երես՝
Մէջրումի աչքը մնաց Լէյլիի երես,
Լէյլիի աչքը՝ Մէջրումի երես...:

Լէյլիի աչքը՝ ֆառֆռոռի ֆիւթան՝ արեւները մէջ...,
Լէյլիի ճակատ՝ լուսնակ ու մէյտամն...,
Սըրմա ծամերը՝ հովեր ծուփ կուտան.
Նըռան հատի պէս շողուն այտերէն՝
Վարդեր կը թափին...,
Լէյլիի բերան՝ նուշով են բացեր,
Համբուրով գոցեր...:

Լեզուն բըլբուլի,
Չայնը մեղեդի...:

Լէյլին իր ջրի կուժը բռներ է՝
Շողշող մատներով՝
Շընչան-Աղբըրին գողալ ական դէմ...:

Իրիկւան արեւն ինչ երկնից երես՝
Մէջրումի աչքը մնացեր է Լէյլիի երես,
Լէյլիի աչքը՝ Մէջրումի երես...:

Ըսաւ՝ — «Լէյլի, — ըսաւ —,
Դո՛ւ քո Աստուած,
Ու դո՛ւ քո հոգին,
Մի՛ ըսեր ինձի՝ ոչ 'Բարեւ, ոչ 'Ասծու բարին,,
Դուն արի՛ ըստեղ նըստիր, Մէջրումիս կըշտին,
Միատեղ քանի մ'խօսք ու զըրուց ընենք,
Մեր սըրտեր բացուին...»

Երեք օր ու երեք գիշեր՝ մնացին հոն նըստած,
— Մէջրումը Լէյլիի դիմաց,
Լէյլին՝ Մէջրումին, —
Ու գիտէին թէ նոր են եկած...:

Երեք օր ու երեք գիշեր...,
Դուք ըսէք՝ անցան օրեր, ամիսներ...:
Լէյլին ելաւ իր կուժը վերցուց՝
Ըսաւ՝ — «Մէջրումօ, ես հիմա երթամ»,
Իմ հայրը ծարաւ անդին է մնացեր,
Իմ մօր աչքն ալ՝ իմ ծամքան կըսպասէ,,
Կ'ըսէ՝ «Չըլլայ՝ գայլերը զարկին ու տարան,
Կամ թէ անգուժ մէկը՝ փախցուց իմ Լէյլան...»
«Երթամ ես հիմա, —
Վաղ՝ այս ժամանակ՝ ես նորէն կուգամ...»

* * *

Իմ վըրայ բարով գայ փարթամ աշուն,
Չեր վըրայ բարով խաղայ ձմեռան ձիւն, —

Լէյլին ելաւ՝ դարձաւ դէպի տուն.
Տեսաւ հօր քօշը բարձեր-գացեր են,
Վերին ջոկէն իջեր՝ ներքինն են քօշեր:

Դընաց աշուն, ու գընաց ձմեռ-ձմեռնոց,
— Բարին գայ վեր՝ արարածոց —:

Իմ վըրայ բարով եկաւ՝ նոր բարի գարուն,
Չեր վըրայ բարով բացաւ՝ կարմիր Լալէն սարերուն, —

Լէյլին ընկաւ ճամբայ՝ հօր քօշին ետեւէն...:
Դընաց գընաց... ու տեսաւ Լէյլին՝
Հօր քօշը բարձեր են՝ քառին-քառըստանէն,
Տըւեր են առջեւներ՝ գացեր են զօգան...:

Լէյլիի հայրն ելաւ դէպ առաջ կ'երթայ,
Տեսաւ որ Լէյլին է վարէն կուգայ...,
Չեղծոց, տըրտում՝ ու տըխուր...:

Ըսաւ՝ — «Ի՞մ Լէյլի, դու է՞ր ես տըխնուր???

Ինչո՞ւ ես տըրտմեր..., աչքիս լոյս Լէյլի...:»

== «Ա՛խ, հայրիկ, — ըսաւ —, իմ կո՛ւժն է կոտրեր...:»

.

— «Մի՛ լար, իմ հոգիս, դու հոգ մի՛ ըներ,
Նո՞ր կուժ մը կ'առնեմ իմ աղջկան համար...»

Ըսաւ, ու քըռնեց՝
Իր վարդ-աղջրկան գըլուխը սլաքաւ,
Պագաւ, հոտ ըրաւ, ու դարձաւ ըսաւ. —

— «Աղջիկ, էնա՛ Աստուած, քէքախտութիւն է,
Էսօր օտա՛ր հոտ կուգայ քու մօտէն...:»

.

Լէյլին՝ գլուխ-կախ,
Ծուա՛ր ու մոլոր...
Գընաց ներս մըտաւ,
Բեհա՛ն ընկաւ,
Անհուր ու անջուր,
Ծա՛նը հիւանդ է...:

Ինչքան քըժիշկ կար՝ ժողվեցան եկան՝
Լէյլիի ցաւին ու դարդին նըստան, —
Լէյլիի դարդին դարման չը գըտան...:

Բըժիշկ մ'ալ եկաւ, մօտեցաւ, ըսաւ, —

— «Էս, ըսաւ, ոչ ցաւ ու ոչ աշա՛մ է,
Էս՝ սիրո՞ւ դարդ է...,
Սիրու դեղ՝ սէրն է...:»

.

* * *

Բարին գայ վեր՝ արա՛ր-աշխըրքին,
Բարի գարուն է վեր՝ աշխըրքին: —

Լէյլին ելաւ գնաց: Գընաց ու գընաց,
Հաւքերուն հարցուց..., —

— «Ա՛յ նախշուն հաւքեր Զըգիր ու Բօտանից,
Բարձր կը թըռիք՝ կ'եղնէք հետ երկնից,
Ձեր ծամբան կ'իյնայ Երնչան-Աղբիւրով,
Ըսէ՛ք, դուք էստեղ մէկը չէ՞ք տեսեր...:»

== «Հա՛, Լէյլի, ըսին,
Արե՛ ու լուսին...,
Մենք նախշուն հաւքերն ենք Զըգիր ու Բօտանից,
Բարձր կը թըռիք՝ կ'եղնէք հետ երկնից,
Մեր ծամբան կ'իյնայ Երնչան-Աղբիւրով,
Մենք էստեղ մարդու դիակ չենք տեսեր,
Չառաւ մեր աչքին...:»

— «Հէ՛յ, ըսաւ, հաւքեր, անօրէ՛ն հաւքեր,
Ես իմ Աստըծուն եմ ապաւինելի՛:
Ձեզի թառելու տեղ անգամ՝ պակսէք...:
Թէ՛ որ ձեր տեսածն ինձ ուղիղ չըսիք՝
Դըժոխքի կրակին քոցերո՞վը մըրկիք...:»

Ըսին՝ — «Լէյլի, ըսին,
Արե՛ ու լուսին...,
Անէ՛ծք մի՛ տար մեզ,
Մեղքը քու վըզին..., —

— «Մենք նախշուն հաւքերն ենք Զըգիր ու Բօտանից.
Բարձր կը թըռիք՝ կ'եղնէք հետ երկնից.
Մեր ծամբան կ'իյնայ Երնչան-Աղբիւրով,
Մենք էստեղ տեսանք մարդու մ'ոսկրոտին,
Բո՛ւ Մէջըրումին գանկն ու կմախքն էր ան...,
Հաւքերը մէջ քոյն են դըրեր,
Ճետերն ալ հաներ ու թողուցեր են...:»

— “Հէյ, ըսաւ, հաւքեր, գուժաքեր հաւքեր...:”

Լէյլին՝ դէմ՝ ըրաւ՝ զընաց ու զընաց...,
Գընաց մօտեցաւ Շընչան-Աղբիւրին,
Տեսաւ ակին շուրջ՝ կոյտ մը ոսկրոտի,
Մէջրումի գանկն էր, կըմախքը դէս-դէն.
Հաւքերը մէջ քոյն են դռերը,
Չագերն էլ հաներ ու թըռուցեր են...:

— “Լէյլի, սեւաւոր Լէյլի վերաւոր...:” —

Ըսաւ՝ իր ծամերը փետեց...,
Գետնի հողը՝ վեր՝ զըլխին տըլաւ,
Լաց իլաց, լաց իլաց, լաց իլաց...,
Սաւր-քար իրեն հետ լացուց...,
Մէջրումի կմախքին վըրայ՝
Արցունք թափեց կուց-կուց...
Լաց իլաց, լաց իլաց, լաց իլաց...,
Արցունքն եղաւ գետ-հեղեղ՝ զընաց...:

Լէյլին ելաւ՝ Մէջրումի կմախքը ժողվեց,
Ոսկոր ոսկորի քերաւ,
Խաղ խաղի տըլաւ,
Տեղն ի տեղ շարեց,
Աղբիւրովը ցօղեց, —

Աղօթ ու խընդիրը ըրաւ Աստըծուն, —
Լէյլի խընդիրը Աստուածութեան մօտ՝
Ինչ խունկ վեր՝ կրակին
Ընդունակ եղաւ, —
Մէջրումն իր անծով յարութիւն առաւ,
Ելաւ կանգնեցաւ՝ առաջընէ լաւ...:

* * *

Երեք օր ու երեք զիշեր՝ վեր՝ Շնչան-Աղբիւրին՝
Լէյլին ու Մէջրում՝ երես-երեսի մնացին,
Իրար սէր տըլին, սիրով շընչեցին, —
Լէյլի աչք մնաց Մէջրումի երես,
Մէջրումի աչքը՝ Լէյլի երես...:

Վեր՝ երեք օրան՝ հարցում ըրաւ Լէյլին, —
Ըսաւ՝ — “Մէջրում, ըսաւ,
Իմ սէր ու իմ սըրտի տէր...,
Չըմեռ քո վիճակն ի՞նչպէս էր???”
Ըսաւ՝ — “Իմ Աստուած ու քոն՝ որ շատ աղէկ էր...,
Կարմիր սրտիս վրայ՝ վարդ ու ծաղկունք էր...:”

Լէյլին ըսաւ, — “Մէջրում, ըսաւ,
Մեր Աստծուն փանք տանք,
Մենք դիր մ’էլ մարդու օրինակ եղանք:
Թէ մեր տուն դառնանք՝
Մեզ ամօթ կուգայ մեր դուռ-դրացիէն,
Ու շատ էլ՝ մեր հայր ու եղբայրներէն...,
Աստուած մեզ ընէր երկուորեակ աստղեր,
Հանէր աստղատուն...,
Տարին երկու դիր՝ իրար մօտ գայինք,
Մէկ՝ Վարդովըրին,
Մէկ՝ ճըմբան կիսուն...:”

Լէյլի խընդիրը Աստուածութեան մօտ՝
Ինչ խունկ վեր՝ կրակին
Ընդունակ եղաւ...: —

Աստծու հրամանով
Լէյլին ու Մէջրում՝ երկու աստղ դարձան,
Երկինք սըլացան..., —
Լէյլին շողշողաց հարաւային կողմ,
Մէջրում՝ հիւսիսայ...:

* * *

Էնձոր ու էսօր՝ երկու են աստղեր,
 Զոյգ մը վաճ ապտղեր՝ երկընքի երես,
 Լէյլին կը շողայ հարաւային կողմ՝
 Մէջրում՝ հիւսիսայ:

Աստծու հրամանով տարին երկու դիր
 Իրար մօտ կուգան Լէյլին ու Մէջրում, —
 Մէկ՝ Վարդովըրին,
 Մէկ՝ ճըմրան կիսուն, —

Ծարաւ-կարօտով կուգան քովէ քով,
 Սիրտ սրբոյի սրղմած, երես-երեսի՝
 Մէկ կուտան-կ'առնեն,
 Կաց-քարով կ'ընեն, —
 Կ'երթան կը զատնան մէյմէկու զըրկէն,
 Մէյմէկու սիրով վառուած կը մընան, —
 Լէյլին հարաւից, Մէջրում՝ հիւսիսէն՝
 Աչք-աչքի յառած՝ կարծտ կը շողան...:

“ ԼԷՅԼԻ-ՄԷՋՐՈՒՄԻ ” ՄԷՋ ԴՈՐԺԱԺՈՒԱԺ
 ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՓՈՒԱՐԻՄԱՅ ԲԱՌԵՐ

Ալամ — հիւծախտ:

Ակընջկըլա — քարի լուր, աւետիս:

Անբուն որդ — սաստիկ ջղախուժիւն.
 անհանգիստ տրամադրութիւն, որ են-
 թակային կուտայ որդերէ շարքար-
 ուածի վիճակ մը:

Ասլ — ծագում, տոհմ, ցեղ, ազգ:

Աստղերն ու թըլինը նայիլ — Ենթակային
 մասին աստղաբաշխական գուշակու-
 թիւններու դիմել:

Բադին — Արեգդէմ (նահանգ, երկիր):

Բէքախտութիւն — Անխղճութիւն, ոտըն-
 հարութիւն:

Բէհալ — Անուժ, անտրամադիր:

Դարդ — վիշտ, կսկիծ:

Դիբ — անգամ, հեղ:

Դիւանք — Դեւեր, շարքեր:

Դու քո Աստուած — (երդում) դու քու
 Աստուածը եթէ կը սիրես...:

Եաման — ցաւագին ծայնարկութիւն մը,
 այ:

Եարալի — վիրալի, վիրաւոր:

Զուլալ — վճիտ, մաքուր:

Զօգան — հովոց, ամառանոց:

Էլեաթ — վրանաքնակ ցեղ, ազգախումբ:

Թղթերն ու զրերը քանալ — գիրքերէ
 պատգամ հարցնել:

Իլաց — լացաւ:

Ինչ — ինչպէս:

Լալ, Լէյլ, Լէյլա, Լէյլի — Աղջկանա նուն:

Լալա — Կակաշ ծաղիկ, Լաշ:

Լաշի — Կանաչի գլխու ծածկոց:

Խաղ — Յօդուած:

Խօրօտիկ — Աղուտրիկ:

Կարօտ — Կարօտով, կարօտալի:

Կըշտին — Բովք, կուշտը:

Կուց-կուց — Ափերով:

Կօն — վրան, ճաղըր:

Զմընոց — Զմեռնային եղանակ:

Ղալլին — ծխամործ (pipe):

Մէյդան — լայն (հրապարակի նման):

Ջուեար — լուր, պատասխան:

Ջըզեր ու Բօդան — Ջէզերէ եւ Բօդան
 (Միջագետք):

Ջոկ — դիրք, տեղ, առանձնավայր:

Սեւաւոր — սգաւոր:

Սըրմա — ոսկեշող, դեղին:

Վեր՝ — վրայ:

Վէրի-ոշխար — վայրի այծ, եղջերու:

Տօրայ Երկիր — Տէր-Զօրի երկրամաս:

Քօշ — վրանախումբ, վաշ:

Քօշար — Քօշուր, վաշկատուն, վրանա-
 քնակ:

Քօշել — վրան զարնել, քնակել:

Փառֆուռի ֆենջան — փարփառ աղուոր՝
 ինչպէս գեղանկար զոյգ մը գաւաթ-
 ներ:

151

15497
24569

2013

